

صد سال مشروطیت + پنج هزار سال تمدن بهره‌برداری چند درصد؟!

مقدمه

در دی ماه سال ۱۳۸۳ با هدف آشنایی بیشتر دانشجویان دروس حقوق اساسی و میانی مدیریت دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد جنوب تهران به نحوه قانون گذاری و مشاهده نزدیک دانشجویان از گفت و شنود نمایندگان در صحن علنی و گفت‌وگو با چند نماینده، جذابیت خاصی برای دانشجویان در پی داشت و برای من طرح سوالی متفاوت با انگیزه‌ای حقیقت‌جو و واقع‌بین؛ در آن زمان با شخصی آشنا شدم که از عوامل تهیه فیلم مستندی در مورد مشروطیت و سابقه صد ساله آن و تشکیل نظام

دموکراسی بود و باب گفت‌وگویی و... پس از آن دریافتم که سابقه مشروطیت و نظام دموکراسی که به شکل جدید از غرب گرفته شده بود و با قدمت یک قرن، ایران جزء اولین کشورهایی است که در این زمینه گام برداشته است. حال پس از یک قرن تجربه حاصل، درک دموکراسی به واقع چه بوده است؟ از گذشته تا به حال فرهنگ مردم سالاری ما دستخوش چه حوادثی بوده که هنوز هم در کارهای تیمی و گروهی که می‌بایست به صورت منظم و مرتب هدایت شود و احترام متقابل در آن رعایت گردد و تحمل و صبر و شکیبایی در مقام مخالفان برآورده شود، مشکل داریم البته

♦ محمد بلوکی پله‌شاهی
کارشناس ارشد علوم اجتماعی و
مدرس دانشگاه

در کارهای تیمی جز در مواردی به مدد خلاقیت‌های فردی و گاه جرعه‌ای، در میادین ورزشی و چه در اجتماع و صحنه‌های اقتصادی در بیشتر موارد دچار بحران هستیم. اشکال کار کجاست؟

با سابقه چند هزار ساله تمدن و فرهنگ غنی جز در موارد خود جوش (دفاع از میهن، جشن‌ها و مراسم مذهبی و کمک به هم نوع) در مدیریت مشارکتی دغدغه خاطر داشته و در نظام پارلمانی به واقع دموکراسی را نمی‌توانیم پیاده کنیم. مدافعان و مخالفان در دایره‌ی اجرایی آن گم شده و در حقیقت الفبای آن را اصولی یاد نگرفته ایم.

خدا در قرآن کریم می‌فرماید: "ان الله لایغیر بقوم حتی یغیروا بانفسهم". خداوند سرنوشت گروه و قومی را تغییر نمی‌دهد مگر این که خود، خویشتن را تغییر دهند.

ساختار سیاسی جامعه ایران همراه با سایر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیاز به تحول و دگرگونی دارد. کشور ما برای توسعه به یک ساخت سیاسی توسعه یافته یا به عبارتی به توسعه سیاسی نیاز دارد.

"ساختار توسعه یافته سیاسی در جامعه ایران می‌تواند پایه‌های مشروعیت حکومت را هر چه بیشتر بر قانون و قانون‌مداری استوار سازد تا بدینوسیله گرایش و تعلق خاطر به نظام سیاسی به جای زور از میثاق و همبستگی ملی ناشی شود."

در شرایط کنونی به تجربه ثابت شده است که حضور مردم برای اصلاح امور جامعه در زمان‌هایی شدید است که انگیزه‌های قوی و موثری در مردم ایجاد شود که نگاهی است مردم شناسانه که باید

ارتباطات، افراد جامعه را از حالت جدا یا منزوی خارج ساخته همگن سازی کرده و توده‌سازی می‌کند

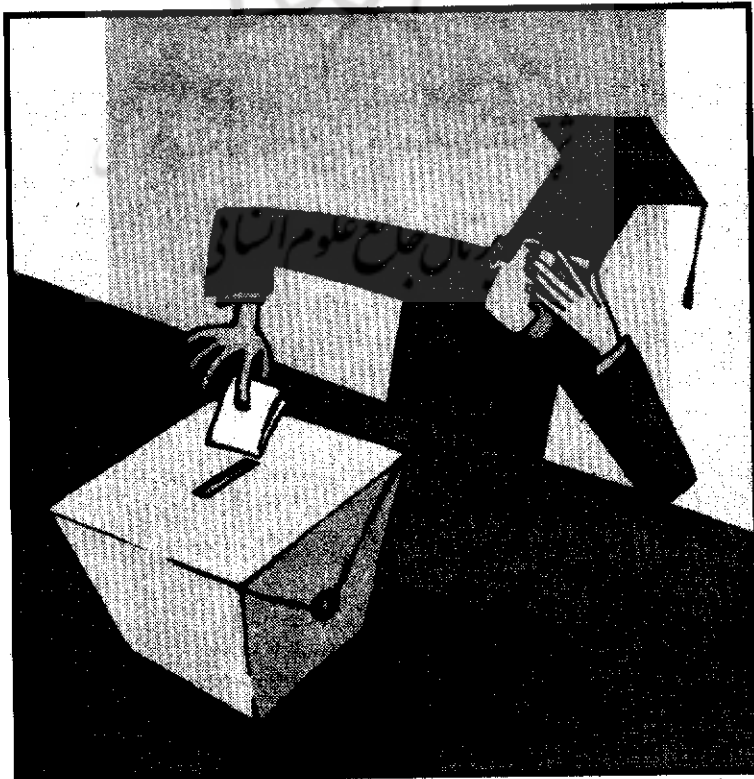
به این که مردم باید در انتخابات شرکت کنند و فعال بودن در اجتماعات، فعالیت‌ها و سازمان‌های سیاسی به صورت داوطلبانه از ویژگی‌های فرهنگ سیاسی و مشارکتی محسوب می‌شود. "مشارکت در زندگی سیاسی از جمله عضویت در احزاب، انتخابات و ایجاد ارتباطات متقابل ایجاد می‌کند که مردم به رسانه‌های گروهی دسترسی داشته باشند. در ارتباط سیاسی، ارتباط‌گران تلاش می‌کنند با بهره‌گیری از وسایل گوناگون و کاربرد تکنیک‌ها و قوانین مربوطه بر مخاطبان تاثیر گذاشته آنان را با برنامه‌ها و افکار خود هماهنگ سازند و با جلب افکار و آراء عمومی موقعیت خود را تحکیم بخشند و قدرتشان را گسترش دهند."

"دولت توانمندتر، می‌تواند دولت کارآمدتری باشد. اما کارآمدی و توانمندی یک چیز نیستند. توانمندی، هم چنان که در باره دولت‌ها به کار می‌رود، توانایی و تشویق کارآیی فعالیت‌های جمعی است. مشارکت در امور مختلف فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بر اساس خصیصه‌های فردی، می‌تواند بر گرفته از فرهنگ و قوم مشارکت‌کننده باشد که ریشه مردم‌شناختی خاصه در آداب و سنن مردم دارد."

حسن تعاون و همکاری از گذشته تا به حال در میان توده مردم به حد کمال وجود داشت و رحم و مروت و انصاف نسبت به بی‌نویان و رسیدگی به زندگی و وضع مردم پریشان حال، همت اکثریت مردم بوده که به کمک و یاری یکدیگر بشتابند و در حفظ جان و مال و ناموس یکدیگر صمیمانه بکوشند. در حقیقت بدون دموکراسی که اساس آن سپهرن کار مردم به خود مردم است رابطه‌ها تقویت نمی‌شود.

بیشترین مشارکت که نمود عینی بیشتری دارد به مناسبت جشن‌ها و اعیاد و مراسم سوگواری و عزاداری است که بین ایرانیان شایع است اما نقش اعتقادی آنها را وادار کرده که به صورت خود

اقدامات مثبت و سازنده‌ای صورت گیرد. "مردم ابزار و هدف توسعه هستند. اما مردم، قدرت، منابع و منافع متفاوتی دارند و چنانچه دولت بخواهد دولتی کارآمد باشد. باید نماینده و پاسخگوی همه آنها باشد. این امر برای بسیاری از شهروندان فرصت‌های جدیدی را جهت ابراز عقیده از طریق رای دادن و مشارکت در امور سیاسی کشور فراهم می‌آورد. مردم به شهروند بودن و تعلق داشتن به جامعه ملی آگاهند و با احساس صلاحیت شایستگی و کارآیی در تصمیم‌گیری سیاسی شرکت می‌کنند. همچنین احساس غرور در هنگام رای دادن و اعتقاد

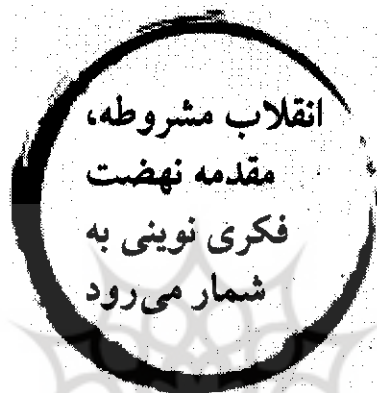
جوش مکان‌هایی را برای انجام مراسم گوناگون مذهبی به وجود آورند. حسینیه‌ها و تکایا و مساجد نهادهای مشارکتی مردم هستند که خود جامعه، بانی و سازنده آن است تا مراسم مذهبی را در آن برگزار نمایند. از رویدادهای مهم و در خود توجه که در تکیه دولت (از تکایای مشهور عهد ناصری) اتفاق افتاد، تشکیل نخستین مجلس موسسان و عزل احمد شاه از سلطنت بود. طلوع انقلاب مشروطیت و سقوط سلسله قاجار هم چنان که به منزله آغاز عصر جدید در زندگی سیاسی و اقتصادی اجتماعی ایران است، مقدمه نهضت فکری نوینی به شمار می‌آید.

بدین طریق انسان در این دوره از حالت انفرادی و تکروی دور شده و به جامعه فکر می‌کند و نظر انسان که سابقا به طور عمده متوجه خانواده‌اش بود بر اثر ضرورت‌های اقتصادی و بیداری افکار به سوی واحدهای اجتماعی بزرگ‌تری، مانند صنف و حزب و کار گروهی معطوف می‌گردد. بدین ترتیب اصلاح سازمان‌های حکومت ایران آغاز گشت. قوانین و آیین‌نامه‌های لازم برای تعیین وظایف و انتظام سازمان‌های اداری تنظیم گردید و اصول حقوق حکومت ایران به نام "قانون اساسی و متمم آن" فراهم آمد. در این راستا دست حکومت استبدادی که به شدت یا مقتضیات اقتصادی و فرهنگی جدید مخالفت می‌کرد، از کشور کوتاه شد و عصر جدیدی در تاریخ ایران در مشارکت سیاسی و پارلمانی پدیدار گشت.

یکصد سال از آغاز مشروطیت می‌گذرد و عملاً نظام کشور به ظاهر منطبق با اصول دموکراسی و پارلمانی است که از طریق آن مردم نمایندگان خود را با آراء اکثریت روانه مجلس شورا می‌کنند، سپری گشته است. این آغاز نو و آن سابقه کهن یا تاریخ چند هزار ساله تمدن و مشارکت مردمی، مشارکت سیاسی را به دنبال داشته است. برخی از محققان، مشارکت سیاسی را بر خاسته از تحولات و مناسبات فکری و اجتماعی مغرب زمین می‌دانند و بر این اساس برخی سیاستمداران آن را خاص این گونه جوامع می‌پندارند. بدیهی است که مشارکت سیاسی و اجتماعی مردم برخاسته و هدایت شده از غرب است و نه گریزی در به کارگیری آن در کشورهای مختلف جهان. به نظر می‌رسد ایران نیز در گذر تاریخ برای تشکیل مشروطیت و نوگرایی، با قدمت چند صد ساله که مقدم بر سایر کشورهای آسیایی بود،

استثناء نداشت. در مقابل نوگرایی، تغییرات در ساختار طبقات اجتماعی، اثر روشنفکران، و ارتباطات جدید همگانی و تعارض میان رهبران سیاسی که مورد اخیر برای رهبران سیاسی که حمایت مردمی را در پیروزی می‌بینند، چنین درخواستی از مردم برای مشارکت، به رهبران سیاسی مشروعیت می‌بخشد.

بدیهی است که مشروعیت و مشارکت کاملاً به هم وابسته‌اند و امروز ضرورت مشارکت تمامی اقشار مردم در امر توسعه و رشد سیاسی را هر چه

بیشتر آشکار گردانیده است.

وسایل ارتباط جمعی مخصوصاً در جوامع جدید که در آن با مسلک‌ها و جماعت‌ها مواجهیم، به افرادی برخورد می‌نماییم که در انبوه وسیع شهر و با کاستی روابط سنتی، در تنهایی بی سابقه به سر می‌برند. حال صدای رادیو یا تصویر تلویزیون و یا نوشته روزنامه، ابزاری است برای احساس تعلق اجتماعی. با خواندن روزنامه احساس می‌کنیم حلقه‌ای از زنجیر جامعه‌ایم ما هم مانند هزاران نفر این وسیله را مطالعه می‌کنیم و احساس مشترک، تعلق و پیوند متقابل خواهیم داشت و با مطالعه روزنامه یا شنیدن رادیو از حوادث محیط پیرامون خود اطلاع پیدا می‌کنیم. پس وسایل ارتباط جمعی هم عامل و هم نشان‌دهنده تعلق اجتماعی انسان‌ها هستند.

ارتباطات، افراد جامعه را از حالت جدا یا منزوی خارج ساخته، همگن‌سازی کرده یا به گفته اندیشمندی توده‌سازی می‌کند و فرهنگ قبیله‌ای و اطاعتی را در قالب فرهنگ مشارکتی هدایت کرده و ساختارهای "سنتی"، "متمرکز و اقتدارگرا" را به ساختار "دموکراتیک" تبدیل می‌کند. این در

حالی است که هنگامی که فرد هیچ گونه آگاهی نسبت به عوامل سیاسی ندارد و صرفاً بر اساس معیارهای عاطفی و ارزیابی شخصی، محیط اطراف خود را می‌سنجد، فرهنگ سیاسی، محلی و یا قبیله‌ای می‌شود.

به طور خلاصه باید گفت انسان نیازمند مشارکت است و از نظر فیزیولوژی پذیرنده انواع مختلفی از مشارکت می‌باشد. پس در نتیجه مردم، هدف توسعه هستند و رسانه‌های اطلاعاتی و خبری سانسور نشده واسطه اصلی بین سیاست‌گذاران و توده مردم‌اند. در تحصیل انتخابات که یک همایش ملی است، با کمک گرفتن از علوم مختلف و انسان‌شناسی و مطالعه تاریخ در سابقه امر مشارکت بهتر می‌توان به درک جامع‌تری از آن دست یافت. در این مقاله زمینه‌هایی چون ساخت اجتماعی، جامعه‌پذیری، فرهنگ سیاسی، جامعه مدنی و عواملی چون احزاب و گروه‌های ذی نفوذ به اجمال مورد بررسی قرار گرفتند. ملاک عمده مشارکت سیاسی مردم را می‌توان رای دهن در انتخابات دانست که به واسطه داشتن نیروهای جوان و فرهنگ همیاری و همکاری، تمایل زیادی به مشارکت سیاسی در این مقطع تاریخی احساس می‌شود.

فهرست منابع و مآخذ کتاب

- ۱- راوندی. مرتضی، ۱۳۶۲ زندگی ایرانیان در خلال روزگاران
 - ۲- ساروخانی. باقر، ۱۳۶۷ جامعه‌شناسی ارتباطات، تهران
 - ۳- ستاری، جلال، ۱۳۷۰، زمینه فرهنگ مردم، تهران
 - ۴- صبحی، علی اکبر، ۱۳۴۹، سیری در جامعه‌شناسی ایران، تهران
- ### مقالات
- ۵- احسن، کاظم، ۱۳۷۶، تحلیل مقدماتی مشارکت، تهران
 - ۶- پوربهی، علی، ۱۳۶۵، مشارکت مردمی، تهران

روزنامه‌ها

- ۷- تاج زاده، مصطفی، ۱۳۷۶، روزنامه همشهری شماره ۱۲۶۵
- ۸- عنایت شبکلاهی، علی، ۱۳۷۶، روزنامه همشهری شماره ۱۲۵۲